

szókimondó bátor alkotmányvédelme alkalmatlanná vált a bécsi politika hatalmasai előtt s Erdély zsarnoka a Rákóczi-forradalom alatt, a kegyetlenségéről hírhedtté vált Rabutin generális, katonai főparancsnok, egy politikai emlékirata (Olajágot viselő Noé galambja) miatt felségsértési váddal illetve elfogatta, halálra íteltette, melyet a császári kegyelem (?) fogságra változtatott át. Bethlen 1704—1708-ig Nagyszébenben, majd 1714-ig Bécsben raboskodott s akkor írta azokat a nagybecsű történeti műveit, melyek őt a magyar irodalom halhatatlanai közé emelték. Eddig ismeretlen „deák írása“, melyből fennebb rövid személyvényeket adunk, kiegészíti eddig ismert magyar Önéletrását s egy remek korrajzzal végződik, melyben 14 pontban foglalja össze Erdély politikai nyomoruságának fő okait.

Irt ezenkívül fogságában *Imádságokat* és *Önvalomásokot* is, melyek át vannak szöve életrajzi, korrajzi és történelem-bölcséleti elmélkedésekkel, melyek a magyar irodalom gyöngyeivé válnak, ha nyomtatásban megjelenhetnek.

Hazánk sorsa felett tépelődő lelkiünknek vigasztalásul szolgálának, ha olvashatnók Bethlen Istenben vetett mély bizodalmanak s hazafias érzületének ezeket a megnyilatkozásait. A „Haldokló Erdély“ írójának halhatatlan szelleme megerősítené a mi hitünket is az isteni örök igazságban, a halottaiból feltámadandó Erdély jövője iránt.

AKAROM-E . . . ?

*Akarom-e én a nyugalmat?
Hulló hópelyhek reggelén
Ha lány bundájába takargat
Az álomörző jóremény
Szobakályhán nőtt bizodalmat
Vettini a rámébredt napba
A hajnal keserű inyén
Kételyt ölni kávézamatba —
E reggelt akarom-e én?*

*Félek-e én dermedve-fagyva
Kelni törött álom között,
Testemről féltalom-rögöt
Dobni le a vak virradatba
Éhgyomrot váltván akaratra
Füttyszóval szegni a ködöt
Búból sajtolni örömet
S vért csókból a sápadt ajakra.*

*Mig biztos kézzel az örök
Kaput tárom széles-szabadra
Mely tőlem hozzátok vezet
Vért — testet, sorsot, életet
Ölelni testvérkarokon.*

*Akarok-e az Ember utján
Vállalni mindent szabadon
S küldeni csendes szavakon
Méltó választ hívó igédhez:
(Oh, ki felel itt és ki kérdez!?)*

„Készen vagyok, ezt akarom.“

AJTAY MIKLÓS.

A pénz betegsége.

Irta: Dr. Turchányi Tihánér.

Közép-Európa sok nyomoruságának egyik leg-erősebb kórokozója a pénznek betegsége. Valamikor tréfásan úgy beszélünk a pénzről, hogy ha már van, miért nincsen. Mostanság pedig annak vagyunk betegek, hogy nagyon is sok pénzünk van.

Valahogy elvesztettük a pénz értékeléséről való helyes fogalmainkat. Elfelejtettük, hogy a pénz csereeszköz és nem önmagában való érték. Sok példaképben mindig arra igyekeztünk megtanítani embertársainkat, hogy a pénz csak akkor ér valamit, ha más szükségleti cikket kapunk érte és csak annyit ér, amennyit a szükségleti cikkekből meg tudunk érte kapni. Ezer esztendőök óta ismeretesek a tanulságos mesék az olyan emberekről, akik kincses zsákok között, aranyhalmazokon, gyémánt raktárakban éhen halnak és minden kincsüket odaadnák egy falat kenyérért vagy egy ital vizért.

Mіндеzt tudtuk, mégis öncéllá vált a pénz. A társadalom, gazdasági viszonyok ennek a szerencsétlen tévedésnek az oka. Egyrészt a tőke korlátlan halmozása, másrészt a mindenféle tőke ellen indított elkeseredett harc abban leli magyarázatát, hogy öncéllá vált a pénz. A tőke főlhalmozó nem azért gyűjti a pénzt rakásra, hogy vele megvásárolhassa mindazt, ami az életet szebbé, kellemesebbé, merem mondani nemesebbé tegye. A pénzvágy, a pénzéhség kergeti, hogy sok, sok, mindenkivel több pénze legyen, ha nem is tudja mihez kezdjen vele. A mérhetetlen tőke birtokainak a tudata az, ami őt boldoggá tenné, de mivel ebben nincsen határ, örök nyugtalansággal rohan egyre több után. Modern kiadása az egykori zsuporinak, aki élére rakta az ezüst tallérokat, rakásba gyűjtötte az arany forintokat és akkor volt boldog, ha kincsét olvasgathatta és a pénz pengése-csengése muzsikált fülébe.

A másik tábor, a nincsetlenek mérhetetlen tömege pedig átszenvedvén minden nyomoruságot, amit a tőkehalmozók esztelen szivtelensége okozott, nem látva meg bajainak igazi orvosságát, hamis tanoktól vezetve, maga a tőke, a pénz ellen fordult. Örökös béremelésekkel forrasztotta a pénz éltető erejét és azt hitte, hogy evvel megöli a tőkét, pedig ellenkezőleg, tönkretette önmagát. Mert mikor a maga kereseti tereén sikeres béremelési harcával, mint produktív erő, elért bizonyos százaléknvi értéktöbbletet, ugyanakkor mint minden más tereén fogyasztó ugyanakkora százaléknvi árdrágulást idézett elő az egész piacon. És evvel megindult a lavina. Új béremelés — minden vonalon új drágulás, végeláthatatlan sorban. Ennek végeredménye csakis a tőkeszegény fogyasztó teljes tönkremerése lehetett.

Részemről itt keresem a pénz betegségének legmélyebb okait. A világháború szerencsétlen vége csak siettette a végromlást, de ez eljött volna a háború nélkül is, sőt valószínűleg eljött volna akkor is, ha a háborút győzelmesen fejezzük be.

Az ugynevezett szociális kérdés éppen Németországban és Ausztria-Magyarországban volt a legakutabb. A győztes államokban nem volt akkora a baj. Az angol, francia, amerikai napikeresetére utalt ember, ha szerényen is, de azért becsületesen megélt keresményéből. Nem sokat keresett, de náluk gondoskodtak róla, hogy olcsó lehessen a megélhetés. Amilyen költséges volt a lukszosus életmód, olyan olcsó volt az egyszerű, de tisztas megélhetés. Azért felt a keresetből tisztességes lakásra, ruhára, szórakozásra,

A most legyőzött államokban, de különösen nálunk, amíg a megélhetés nagyon olcsó volt, a kereset, ha csekély is volt, meg lehetett belőle élni. De azután rohamosan drágult a megélhetés, anélkül, hogy a kereset vele lépést tartott volna. A kereső emberek, akik egyszerre észrevették, hogy már nem felel meg keresetük az árviszonyoknak, nem is gondoltak arra, hogy az árviszonyokat kellene szabályozni. Ez a gondolat az ugynevezett liberális korában valóságos bűn lett volna. Megkezdték tehát bér- és fizetésemelési harcaikat. Ennek következménye pedig az a lavina, melyről fentebb szoltam.

Emlékezem rá. Fiatal, kezdő tanár voltam, vidéken egy ugynevezett tisztviselő városban. Az élet elég olcsó volt. Fizetésünkben éppen hogy kijöttünk. Más városokban azonban tisztviselőtársaim megélhetését nem biztosította fizetésük. Ugynevezett drága városokban éltek. Az időben senki sem mert arra gondolni, hogy a megélhetést kell olcsóbbá tenni és a drágaságot letörni. Fizetésemelést követeltek. Megkaptuk az első Tisza-féle fizetésemelést. Háromszáz koronával emelték nekem is a fizetésemet. Mi lett a következménye? Abban az évben ötszáz koronával többbe került megélhetésem, mint az előzőben. Megkérdeztem a mészárosot, henteset, fűszer- és tüzelőanyagkereskedőt, miért drágítottak? „Hjah, — volt a válasz — önök fizetésemelést kaptak és abban nekünk is részesednünk kell!” Kaptunk átlag 12,5% fizetésemelést és egy év alatt 20% drágult a megélhetés. Evvel megindult a lavina. Négy év alatt annyira megdrágult minden, hogy újra fizetésemelést kellett kérnünk és azóta folytonosan ugyanez a folyamat ismétlődik.

Igy ment ez minden vonalon és mivel a baj igazi okát senki sem látta meg, el kellett jönnie a végső krízisnek is.

A háború és legyőzetésünk csak szettette a folyamatot. A fedezet nélküli papírpénz tömege teljesen fölforgatta a pénz értékfogalmát. A legegyszerűbb ember is öncélnak veszi, hogy ládászámra álljon nála a bankó. Az ezres már nem is érték, milliókkal, milliárdokkal számolnak. Óriási összegekkel dobálóznak. Mindannyian milliomosok vagyunk, jövedelmünk százalékre rug, csak az a baj, hogy nem tudunk belőle megélni.

Ugyan mit bánom én, hogy arra a papíros darabra hány nullás szám van nyomva, ha csak egy falat kenyeret kapok érte. Napokban jöttem meg külföldről. A linzi állomáson egy szelet kenyeret vettem. Kértek érte három darab olyan papírost, amelyre azt nyomtatták, hogy ezer koronát ér és még lehet, melyen az állt, hogy százat ér. 3600 korona egy darab kenyérért. Egy ebédért az étkező kocsiban fizettem 50600 koronát. Vasúti jegyemért II. osztályon a magyar határtól Passauig (390 km) 224,000 koronát. Egy pár cipőért Bécsben 450,000 koronát kértek. Akkora papírosokra, mint a mi huszkoronásunk, rányomtatják, hogy értéke 500,000 korona.

Berlinben egy pohár sörért fizettem 130 márkát, egy marhahusért 750 márkát. Minálunk is ezeket kérnek semmitértő holmikért.

Hát van ebben józanság és helyes ítélőképesség? Nem a pénz örülete ez, mikor elveszti csereérték voltát és olyasmit ambicionál, amije nincs! Miért ér meg egy darab papíros egy pár cipőt, ha azt nyomják rá, hogy 500,000 korona és csak másfél szelet kenyeret, ha az áll rajta, hogy 5000 korona. Hogy az 500,000 koronáért nagyobb garanciát vállal a kibocsátója, mint az 5000 koronáért. Ugyan — van olyan józan gondolkodó, aki ne tudná, hogy Német-Ausztria sem 5000, sem 500,000, sem 10 koronáért sem ad valódi garan-

ciát és hogy a papírpénz csak szemét, ami előbb-utóbb a szemétre kerül!

Egyelőre azonban a magukat milliomosoknak érzők mellett ott állnak milliói azoknak, akik nem tudják, hogy legegyszerűbb szükségleteikre honnan vegyék a pénzt. Alapjában véve egyiknek sincs semmije. A milliókat számláló papíroskincs csak illúzió, de megvan az az előnye, hogy momentán könnyűvé, sőt élvezetessé tudja tenni az életet. Azért van az, hogy a pénz urai nem értik, hogy a „danose macabre“-t, a halálnak táncát járják ők is. Nem engedik meggyógyulni a pénzt, mert akkor jön a kijózanodás és nekik édes a mámoruk.

Korunk egész silánysága kitűnik abból, hogy nem szült nagy embereket, nem adott olyanokat, akik megtudják állítani ezt a forgatagot és a pénzt akár a leg-súlyosabb operáció árán, kigyógyítani merjék betegségéből.

Eszembe jut, amit egy kínai krónikában, a „Wan hian thung k'ao“-ban, olvastam. A Mennyei birodalomban ős idők óta fogva a rézpénz járta. Történt azonban, hogy a budhizmus elterjedésével nagyon föllendült a rézműipar. Százegzerszámra készültek a Buddha-szobrok, kegyszerek stb. A nyersanyagot onnan vették, ahol legkönnyebben férhettek hozzá, a forgalomban levő pénzből. Bányászatuk erősen pangott. 807-ben Kr. u. Hian csung császár uralkodása alatt aztán beállott a pénzszükség. Pótlásául papírospénzt bocsátottak ki, azaz inkább kincstári jegyeket. Törvénnyel kötelezték a gazdagokat, meg a kereskedőket, hogy készpénzüket az állampénztárba befizessék és helyette elfogadják a fé-csien = röplő pénznek nevezett bon-okat. Pillanatnyi segítségnek jó volt, mert ugyanakkor eltiltották a réznek ipari célokra való felhasználását. Három év alatt rendbejött a pénzügyi helyzet.

Negyedfélszázad mulva, 1160 körül, megint beállott a pénzszűke. Akkor már ezüst értékkel számoltak. De elfogyott a nemes érc és a rézpénzben is hiány állott be. Pótlásukul a papírpénzhez fordultak és evvel megindítottak egy olyan folyamatot, mely háromszáz évre tönkretette Kína pénzügyeit. Ugyanis nemcsak nagy pénzeket, ezreket nyomattak, de 500, 300 és 200 dénárosokat is. Hat év alatt 44.000,000 ezüst uncia névértékű papírospénz volt forgalomban és ez a tömeg folyton növekedett. Modern betegségeink, a bankjegyinfláció őket is meglepte. A papírpénz egyre vesztett névértékéből és a drágaság egyre növekedett. A türelmes kínai nép lefokozta igényeit és beletörődött a nélkülözésbe. Eltelt száz esztendő és a drágaság olyan elviselhetetlenné vált, hogy az egész birodalom végromlásba jutott. Segíteni kellett, de hogyan?

Még mindég nem találták meg a helyes orvoslási módot. Li-csung császár 1262-ben kimondotta, hogy minden addig kibocsátott pénz érvénytelen. Új ezüst kötvényeket bocsátottak ki, az in-kwan-okat. Minden módon emelni akarták értéküket, de hiába. Nem használt az sem, hogy adóban elfogadták a legrongyosabbakat is, a papírpénz elvesztette hitelét.

Bölcs pénzemberek akkor azt tanácsolták a császárnak, hogy engedje át a pénzkibocsátás jogát a bankoknak. A császár elfogadta a tervet. A bankok állami ellenőrzés alatt megkapták a bankjegykibocsátás jogát. Nyomattak két-, négy-, nyolc- és tizezer rézpénzt érő nagy bankjegyeket és 100, 300, 700, 900 rézpénz értékű kisbankjegyeket. A névértékből másfél-ezreléket költség és állami ellenőrzés címén levontak.

Mindez nem segített semmit. Nem hiszem, hogy tévedek, ha azt állítom, hogy ez a rettenetes pénzügyi

helyzet nyitott utat a mongoloknak Kína elfoglalására. Pedig Kublai kán is papírpénzzel boldogította népeit.

1280-ban elfoglalván egész Kinát, a mongol dinasztia lépett trónra. Sokat nem nyert az elszegényedett országon. Az ő pénzszerzői a devalvációt ajánlották. 1297-ben el is rendelték az 1262 óta kibocsátott bankjegyeknek bevonását. Őt az egyhez arányban váltották be az új pénzt. De ez a 80%-os devalváció sem segített. 1311-ben újra devalválni kellett ezt a pénzt is. Ujra egy ezres bankjegyet adtak öt régiért.

Devalváció, melyet újra rossz papírpénz követ, nem volt jó pénzügyi politika. Az ország egyre jobban szegényedett és végre is bekövetkezett a teljes csőd. Nem volt miből adót szedni, mert a bankjegyek az államhatalom kezében is csak papírrongyok maradtak és másfajta pénz nem volt az országban.

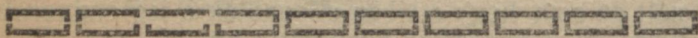
A mongolok megunták a meddő küzdelmet és 1367-ben önszántukból kivonultak a tönkrement országból, ahol nem tudtak boldogulni.

A gazdasági válság visszaadta ugyan Kína szabadságát, de a pénzügyi helyzeten a Ming dinasztia trónralépte sem segített. Ők új pénzügyi politikát követtek. Eltiltottak minden forgalmat aranyban, ezüstben és egyéb értékekben és behozták a rézvalutát. Agiót állapítottak meg. 13 rézpénz ért 17 papírpénzt. Ez sem vezetett célra. A papírpénz értéke annyira esett, hogy 1448 körül ezer papíros dénárért már csak három réz dénárt adtak. Erre eltiltják még a rézpénzt is. Hiába minden, a drágaság leirhatatlanná vált, a pénz teljesen elvesztette értékét.

1455-ben végre megtalálták az egyedül hatható orvosságot. A lefolyt háromszázéves pénzügyi kioldás alatt megszakítás nélkül folyt a kivitel és behozatal. Az utóbbi révén kiment az országból minden értékes pénz. Kivitelük gyöngye volt és áruikért saját rossz pénzüket kapták vissza. A császár számot vetve azzal, hogy birodalmában minden okvetlenül szükséges cikk megterem vagy előállítható, az ország romlása idején pedig nem illik egyéb dolgok után törekedni, elrendelte, hogy a középbirodalmat zárják el teljesen a külvilágtól. Megtiltott minden kivitel és behozatal és semmisnek mondott ki minden papírpénzt. Ujra megengedte a belforgalomban elégséges rézpénz használatát, sőt kellően szabályozva, megengedte a cserekereskedelmet is.

Egész serege a pénzüzéreknék és ákkereskedőknek ment így tönkre, de mit számított ez? Mivel most már munkájukból kellett megélniök, csak a termelő munkások számát szaporították. Ebből meg az ország látott hasznót. Egypár évtizedig megszűnt a fényűző élet, meg a pénztelherdáló élvezethajszolás, de az ország meggyógyult. Kinában soha többé pénzügyi válság nem volt . . .

A történelem sokszor ismétlődik és mindig tanulságos.

* PÉRELY IMRE, az Új Élet és számos fővárosi napilap munkatársa „Magyar Fejek” címen megjelenő rajzos könyvére előfizetéseket átvész szegedi és budapesti szerkesztőségünk (Budapest, V., Deák-tér 1. sz., II. em.) A kötet 72 oldal terjedelmű s a magyar kultúra kiválóságainak arcképeit foglalja magában. Kétféle példányban készül és pedig 1000 példány számított nyomó papírosan á 300 K, azonkívül 100 példány finom merített papírosan a szerző aláírásával, ára 1000 korona.

Hauptmann Gerhard.

„Florián Geyer” ünnepi előadása a költő 60. születésnapján Münchenben.

— „Igen uram, mi így tinnepeljük őt. Ez Bavaria hődoleta a sziléziai óriás előtt.

Őnök talán csalódottan és csodálkozva hagyják el a színházat s kérdezik magukban: miért éppen „Florián Geyer”? A lázadó junker tragédiája nem egyéb önök előtt, mint öt többé-kevésbé sikerült felvonás egy alapjában talán elhibázott drámai conceptio, az ifju Hauptmann történelmi erőpróbája — nagy művész kezétől faragott, nagyszerű, de végül is elfaragott torzó. — Mi mást látunk benne. A mi számunkra ma engesztelődés és megértés „Florián Geyer”.

Egy fiatal német nemes, lovag a Hutten Ulrikok fajtájából, őriöngő testvérharcnak látójából kimerevült acél, Germania nagy fegyvercsarnokában a legnemesebb penge, aminőt csak harcosidők számára pörölyöz a mérhetetlen fényöregtegek mélyén észak mitológikus kovácsa, ur a javából — és szemben véle, a lovagvárak alján vályogviskókban: a paraszt, mezeten és ügyetlen emberállat a talpigvas lovagok kiszolgáltatót rabszolgája. — És kitárul a várak magasából egy kéz a nyomorultak felé, az ércszimával sárbataposott mindenfajta poroszlótól megcsufolt földnépében az embert látja Florián Geyer. — A büszke junker parasztvezér lesz, felzudult tömegek élén vonul saját multja, a sziklaerős magasság ellen. Nagy-ravágyás, álnokság nem lakozik benne, ő az emberre nőtt lovag tiszta és erős, mint a kétélű pallos vaskeztyűs öklében. És mikor mindennek vége, mikor üldözötten és holtrafáradtan egyedül tiz sisakforgós, nemzetes és könyörtelen fajtájábólival halálharcára készül, egy mélységekből mozduló nagy elfogódottság száll reánk, az Ember törhetetlensége formálódik szoborra előttünk és ujjongunk, mert ez a szobor germán, nemcsak a pajzsa, a sisakja, de a kiegyenesedése, halálban is győzelmes mozdulata a miénk egészen; igen, ez Dürer híres képe „Ritter, Tod und Teufel.” Hauptmann Gerhard ez maga a fiatal művész, aki szocialista lesz, de ember és német marad és emberségével és németségével tisztán és komor erővel áll harcba a nyomorgók mellett.

Hauptmann Gerhard ez az örök-szándoku harcos, aki ma már tuhnött a jelen szemszögén s minden testvérgyűlölet e korában ott örzi Goethe mellett a faj igazi egységét.

Érti-e uram, hogy ma, amikor Bajorföldön Páris után csak egy mélyen gyűlölt név van: Berlin, amikor függetlenek és spartakuszok, c-organisatio és Schutz- und Trutzbund egyetlen eszközüil hirdetik az orgyilkot, amellyel német szívbe német ököl új meggyőződést kényszerít vagy régít hasít ki, ma minden weimari alkotmány nál szorosabban fűz össze bennünket a géniusz közössége.

Amit ma láttunk, az Hauptmann ifjúkori tanúságtétele volt az eltiprottakért küzdő ember tiszta heroizmusáról. Talán Hanneleben vagy Pippában több a poézis, az Einsame Menschen, a Friedensfest kuszáltabb, rejtettebb emberi sorsokra világít, Crampton és a Biberpelz az érett művész pompásabb ecsetvonásai, ám minékünk ma ez az ércvitéz kell, symboluma a félelem- és gáncsnélküli lovagnak, minden eszméért küzdő németnek.

Oh sokat ér ma nekünk, hogy Hauptmann szocialista volt, hogy sokszor betiltották, hogy ez a sziléziai erdei-isten az ifju Berlin modernjei élén indult világot hódítani, hogy a tulsó táborban gyulladtak ki